

ДОБРИ ВОЙНИКОВ
I MOT
СЪЧИНЕНИЯ
В ДВА
ТОМА

ДОБРИ ВОЙНИКОВ
ТОМ 1
ДИАЛОЗИ
ДРАМИ

ПОДБОР, РЕДАКЦИЯ
ДОЧО ЛЕКОВ

СОФИЯ
1983
БЪЛГАРСКИ
ПИСАТЕЛ

ДРАМА

ЧОРБАДЖИЯТА

КОМЕДИЯ
В ТРИ ДЕЙСТВИЯ

ЛИЦА

Стоян, ученик
Мирчю, ученик
Недю, ученик
Димо чорбаджи, Мирчев баща
Даскал Цони
Гочю, чорбаджиев писар
Дядо Съби
Боян, школски епитроп

Сцената е в салона на училището.

ДЕЙСТВИЕ I

ЯВЛЕНИЕ I

Стоян, Мирчю, Недю

Стоян. Ей, приятелю, ето и тази година свършихме изпитанията, не ся съмнявам, че всякой ученик ся весели днес, като ся вижда тъй свободен в разпуса. Ще имаме доволно време да ся разходим по летните разходки.

Мирчю. Тъй, любезний ми, но за мене не е тъй. По-добре да не би ставало изпитание, да не би имали разпус и да не би съм имал време да ся разхождам, но да бил съм си следвал сѣ учението.

Стоян. Защо, господине, нели ся благодариш от това? Учението е всякоги учение, но разпусът бива само един път в годината; защо прочее да не си весел?

Мирчю. Аз не можа да бъда весел от разпуса, защото той дава причина на баща ми, за да иска да мя отсеке от душевната храна, т. е. от учението! Той искаше още преминалото изпитание да мя извади от училището, но аз едвам можих с постоянните си молби да го предумам, за да мя остави да си следвам уроците до настоящото изпитание. Ето ся свърши, а сега що ще да му думам, когато утре ще земе да мя отвежда на мастора?

Стоян. А! Това е жалостно, друже мой! Аз знаая твърде добре, че ти, който си ми съученик, си вкусил сладостта на учението тъй също, както и аз. За нас, учениците, които сме възлюбили малко-много мъдростта, науката, няма друга по-голяма скръб, освен да искат родителите ни да ни откъсват без време от учението. Това е един смъртоносен удар за нас, които сме достига-

ли в такъво време на науките, дето ще можем едвам да вкусим плодовете им и да ся възползуваме от тях.

Мирчю. Ах! Аз бих желал много по-добре да не бил съм достигнал в тоя стъпен на ученията, но да бил мя е зел баща ми от училището, още додето бях във взаимното училище; защото тогази не щях да имам тези мисли, които днес мя правят да ся имам за най-злочестен на света, но щях да ся задоволя с малкото си прочитание и криво-ляво писване.

Недю. Хъ! Глядай ум! Тебе баща ти сѣ с учение ли живее? Занаят, занаят! То глядай ти: книгата челяка не храни. Хаде мене баща ми да искаше тъй, както твойт, да мя извади от училището, че да мя даде един час напред на мастора, аз бих го послушал с всяка радост. Ох! Какво е хубаво! Делник работи, работи, доде празник, земи торбата на рамо, хайде за раци или по туй време за дренки. Няма нито да тя питат защо си ходил, че не си преговарял; няма нито учителие да тя наказват, нито надзиратели да тя гледат, нито пък и закони да вардиш; ходи, къде щеш, свободен от всяка страна.

Мирчю. Нѐ! Таквизи ученици дето има като Недя, трябва бащите им да ги дават отсега на занаят; защото тий, като са тъй небрежливи и като нямат никак учение на сърце си, сто години да стоят на училището, пак не ще ся научат нищо.

Недю. Защо, господине, тебе занаятът нели ти ли харесва? Нам бащите ни с какво ни хранят?

Мирчю. Не, никоги не смея аз да покрусвам занаята; защото знам, че той е благословен от бога и коги да е, аз от него ще ся храня, тъй както и баща ми. При това тя уверявам, че аз, ако и да бъда художник, когато намеря свободно време, не ща да отида като тебе по реките и по търнаците да ся скитам като див; но ще ся занимам с прочитание на разни и полезни книги с намерение да ся ползувам нещо умствено и душевно. И тъй като ще гледам всякога да умножавам знанията си, не ще живея като тебе в мрака на невежеството, но ща бъда що-годе понятен и просветен от учений свят.

Недю. Празни са тий, не ща да ги чувам; от ученията ще потъне светът. Виждаме е ученията що правят; всичките лошевини у тях. Аз колкото съм по-прост, тол-

кози и душа ми ще има по място на онзи свят, отколкото вашата, която ще бъде учена.

Стоян. Тяжко ти тебе! Надей ся ти с грубостта и заблуждеността на душата си да намериш спасение на онзи свят! Господине, как можеш ти да бъдеш уверен в спасението си, когато не познаваш длъжността си към бога, към вярата си? Можеш ли ми каза какво нещо е бог и какво нещо е закон божий? Яде ли ся, пие ли ся, град ли е, село ли е? Всичко това е далеч от тебе; следователно и спасението ти е далеч. Знаш ли Исус Христос какво зове? „Изпитайте списанията, защото в тях ще намерите живот вечний.“ Прочее ти, който не щеш да изпиташ списанията, сиреч не щеш да ся учиш, надяваш ли ся да намериш живот вечний?

Недю. Добре, сега колкото християни има неучени, не шат ли сполучи спасение? Ето и аз съм един от тях. Какво ще кажеш?

Стоян. Не, не! Ти не можеш да бъдеш от тях, защото тяхната неученост е съвсем неповинна, и всяка неповинност е приятна от бога; но думата е върху младите като тебе, които, като ви спомага времето, вместо да възлюбите мъдростта и да желайте просвещението, на против, вие го мразите и го гоните. И сетне какво правите? Отивате да ся врите в мръсната оная слепота, за която сам бог Исус Христос слезе от небето на земята, за какво? За да изгони измежду человете гнѣсната тая слепота и да ги просвети със своето евангелско и душеспасително поучение. Прочее ти, който си ся родил християнин, длъжен ли си да ся просветиш с божественото поучение, или не? Явно е, че да; защото инак като не щеш да ся научиш онова, що тя научава Христос, то тогази не си достоен да ся назоваваш и негов последовател. А когато си роден християнин и не си последовател на Христа, то си последовател на антихриста. Тогази горко за вас млади, които имахте време да ся просветите с Христовото учение и не рачихте. За таквизи последователи антихристови е приготвена оная страшна и ужасна огнена пещ, дето ще има плач и скърцание на зъбите.

Недю. Стига, стига; не ща да мя съветуваш. Няма да ся уча я, какво ще ми сториш? И от днес нататък няма да стѣпя в пустото училище. (Отива си сърдит.)

ЯВЛЕНИЕ II

Мирчю, Стоян

Мирчю. Остави го, брате, остави: той е един от безсъвестните и заблуждените ученици, които им ся вижда мъчно учението, прегръщат яко простотата, не щат никак да я отпустят из преградите си и искат да бъдат вечно с нея. Какво щат да правят, ние нека видим нази си как ще станем.

Стоян. Не е тъй думата, приятелю мой, ние не трябва да гледаме само ние да ся изучим, но и да желаеме от сърце за общото ни народно просвещение; защото ние синца млади сме едни и същи чеда на една и съща майка България, която, като гледа с жалост голяма на онези млади, що остават да чезнат вечно в дълбоката тъмнина на невежеството, напусто излива горки сълзи.

Мирчю. Ах! Приятелю, колко ми е жал и мене, като гледам, че баща ми иска да мя отбие от душевната храна! Дано преблагий бог го просвятяше, за да мя остави още една година да си бъда на учението! Ах! Учение, ти си наше спасение.

ЯВЛЕНИЕ III

Стоян, Мирчю, Димо чорбаджи, даскал Цони

Димо чорбаджи. Ще ви кажа аз вас едно учение... Недейте вървя там... да земете иглата в ръка си, че... Ха!!! Ела, даскал Цоне, да поседнем малко тука, зере ся уморих.

Даскал Цони. Е! Какво ще сториш, старината уморява челяка.

Димо чорбаджи. И аз то думам я; ето го (сочи Мирча), хранил съм го, обличал съм го, че защо? На старо време при него рахат да видя. Ама пустото му учение отде аджаба стана — сѐ то, сѐ то. Бе синко, думам му, стига толкоз тоз даскал, хайде посега на мастора: той... „не ща“, че защо? Защото имал още да чете.

Мирчю. А че нам ни остава още да учим (прекъсва го).

Димо чорбаджи. Мълч! Тебе не ти ся пада реч... Я дай сам книгата си да види даскалът какво има още да четеш, трепотливо ли е? Нели е?

Мирчо донася книгата и я подава на даскала.

Димо чорбаджи. Я виж, даскал Цоне, какво е учил толкози време нашият син, учението му барим ще ли бъде за работа?

Стоян (шепне на ухото на Мирча). То не е древо, че да бъде за работа, я.

Даскал Цони (зема книгата, туря си очилата и захваща да я пребръща).

Стоян (шепне пак на ухото на Мирча и дума). Какво ли разбира! Той сега ще я каже еретическа.

Димо чорбаджи (гледа в книгата и дума на даскала). Не му отбирам ки: черни слова на бяла книга. Кой ли знай какво казва — бир баксан¹ не е зле челяк да проумява от книга.

Даскал Цони си плюй пръстие и пребръща листиете.

Димо чорбаджи. Какво търсиш?

Даскал Цони. Гледам да видя дали има... каквото ся вижда няма, пък като няма, то книгата бива май... нефилита. (Пак пребръща листие и си маха главата и дума). Хъх!!! (Най-сетне си ударя ръката у книгата и дума сърдито): Няма...

Димо чорбаджи. Че какво е то нещо ба, даскале!

Даскал Цони. Господ, господ! Ти не мож му проумя, ки: в една книга няма ли писано господ, тя бива еретическа! Разумяваш ли?

Димо чорбаджи. Що думаш! Тези даскали нам чадата ни ще изверят ба, даскале!

Даскал Цони. Ще изверят я! Хич книга де то няма да пише господ, давам ли я аз на децата да четат? Изверили ги, отишле. Ей!!! Де е старото учение! Учение то е!... Аз като учах момчета, ти знаш я, имаше ли таквоз нещо? Книга... за дете... аз знам: първо, първо (на място първо) буквар, ама какъв? С червени слова; тии са хасъл букварие; сет-

¹ Видиш ли.

не дохожда, чесловиц че псалтир, че апостол, че свято-чето като изкара, дава му ся алфавита, и то като научи, свърша; донася най-сетнята софра на даскала и си отива по занаята. Пък сега изхвърлили тези книги и ги заменили с какви! С еретически!!!

Димо чорбаджи. Ами сега нели ся намеря от тези книги?

Даскал Цони. Намеря ся, ама гледам и от тях май хванали да вадят калпави.

Димо чорбаджи. Как калпави?

Даскал Цони. Как ще е? Червените им слова изхвърлили. Една пък книга, като няма червените си слова, бива калпава.

Мирчю. Имаш голяма погрешка, даскал Цоне, тази книга не е еретическа, но ся казва числителница, сиреч наука, която учи способът, по когото трябва да извършаме разните действия на числата.

Даскал Цони. Сѐ пак еретическа. Какво ще бъде то свислата?

Мирчю. Твоя милост пак не разумя. Не е свисла, но числа, сиреч книга, която учи хесап, хесап!

Даскал Цони. Хесап ли? Ха!!! Ракам що не кажеш. Ами тефтер ракамъ, ока ракамъ, ортак ракамъ има ли тука?

Стоян. Какви други има, какви! Дето твоя милост не си ги нито виждал, нито пък чувал.

Даскал Цони. Моя милост ли? Ей!! Аз ги знаех всичките, мой синко, колко чираци имам като вас! Ама този ракам, дето е тука, прилича ми май на еретически. Други книги, други, тъй... славянски учат ли ви даскалите? (*Издига си очилата.*)

Стоян. Да, учат, и не ни учат тъй, както твоя милост, само да прочитае като папагали, без да разумяваме, но реч по реч можем да го кажем на просто български. Мене ми ся струва, че и твоя милост не разумяваш, като прочиташ.

Димо чорбаджи. Мълч! Как смееш ти да кажеш на един стар даскал „не разумяваш“? Ти от него по-много ли ще знаеш? Гледай го, гледай!

Даскал Цони. Е туй ги учат сегашните даскали, я! Виж!!!

Стоян. Кир Димо, вие не трябва да ся сърдите. Аз ви казвам то, дето е. Ето да му донесем една славян-

ска книга, че да видиш ще ли може да открие нещо.

Даскал Цони. Дай книгата да видим! Ти ли ще откриеш, или аз? Гледай, гледай как ги научили да хортуват насреща.

Стоян (*отива да донесе нигата. Донося я, подава я на даскала и дума*). Ето ти една книга, дето има да писва господ.

Даскал Цони (*зема да прочита и дума*). Ей!

Колко съм ги тълкувал аз тези (*прочита*): *Аще не обратите са, оружје свое очиститъ, лукъ свой напраще и оуготова и, и в' немъ оуготова сосуды смерныа, стрѣлы свои сгараемымъ содела.*

Стоян. Е, доста, какво ще рече туй?

Даскал Цони. Какво ще рече. *Аще не обратите са, оружје свое очиститъ*, ще каже: обра ружата своя и я очисти. Ха! Пък *лукъ свой напраще и оуготова и*, санким, :упражи луко и го наготви. Хъ!! И *в' немъ оуготова сосуды смерныа*, сосуди какво беше то? Ха! Съседи, демек наготви на съседите си. Ей!!! Сега да видим и туй: *стрѣлы свои сгараемымъ содела*, пък туй ще каже, и на луко стрелите содела, демек, уद्याла. Де кажи и ти да видим (*подава книгата на Стояна и дума на чорбаджи Димо ухилено*): Нека кажи и той да видим!

Стоян. Много далек твоето тълкувание! Както небето от земята. То там няма нито ружия, нито лук; нито пък и стрелите му уद्याла. (*Гледа на книгата и дума*): то ще каже, че ако не ся обърни лошаавий человек, бог ще наточи оружието си, сиреч сабията си, и напрегна лъка си и го приготви, и против него приготви смъртни сечива: натъкми и стрелите против гонителите.

Даскал Цони. Стой, има и друго... я дай книгата.

Стоян. Какво ще я давам? Ти не отбираш от нищо. Ти знаш само да заблуждаваш умовете на хората. (*Зема Мирча за ръка и си отиват.*)

ЯВЛЕНИЕ IV

Димо чорбаджи, даскал Цони

Димо чорбаджи (*ухилено дума*). Е! Ама даскал Цоне, тебе тя спънаха галба младите.

Даскал Цони. Не бе, брате, книгата затъ калпава: не виждаш ли, че няма червени слова? Аз ти казах, я.

Димо чорбаджи. Книгата не знам калпава ли е, ама и у тебе галба няма скопос, хъ! Защото гледам...

Даскал Цони. Е! Ама не ми гълчи тъй! Не разбираш от нищо, барим мълчи! Едно нещо като е калпаво, излъгва се челяк. Стой аз тебе да ти донеса моята славянска книга, че да видиш даскала си Цоне какво четение чете. *(Става и отива да донесе книга.)*

ЯВЛЕНИЕ V

Димо чорбаджи и Боян

Димо чорбаджи *(става да се поразходи)*.

Боян. Добър ти ден, кир Димо. Какво си приказвате с даскала? Поучава ли тя, поучава ли?

Димо чорбаджи. Дал ти бог добро! Какво ще е? Нашият син... Мирча... искам посега да го зема от даскала, че да го дам на мастора, за то попитах даскалът. Той иска да каже, че сегашното учение било еретическо; ама и той, каквото го гледам, не отбира май от сегашното. Аз и тебе ще попитам за туй; зере син ми не рачи никак да остави школото. Ти си пък школският епитроп, вие пък по-добре познавате. Отистина сеги и той даскал, ама... минал от него даскаллъкът.

Боян. Даскал Цони ли? Той нищо не разумява; той знае само винце да пие. Я ти си остави там чадото да си следва учението, доде ся изучи добре, че после го давай на занаят. Знаш ли, че сега без учение челяк не струва ни паръ? Помисли си малко, учението да е лошево нещо, ние ще ли плащаме на учители в годината толкози хиляди гроша? Защо правим тези разноски? За нашия си кеф ли? Анджак, за да ся учи твоето и моето момче, сиреч сиромашките дечица да са ползват и да не остават тъй слепи като нас.

Димо чорбаджи. А че нашият... стига му бе, брате, поп не ща го правя, я, защо му е повече?

Боян. Ей, кир Димо, ти не знаеш учението какво нещо е; аз би дал мило и драго, ако можах да стана момче, че да отида да ся уча на сегашното учение! Раз-

умяваш ли? Прочее, остави сина си да учи, додето има време и доколкото трябва да ся изучи; другояче ти грешиш на бога, ако го откъснеш от учението, което е храна на душата. Защото чрез учението може само човек да познае що е бог, що е вяра, що е закон божий, що е закон светский, що е свят, що е народ, що е чест, що е слава и най-сетне що е самото човечество. Без учението ние живеем в дълбока тъмнина и не можем да ся видим де сме и какво сме!

Димо чорбаджи. А че... да видя веке... я го оставя, я не; зере аз хортувах веке... да го дам на мастора.

Боян. Ти помисли си, еднъж учението да е лошево нещо, нашите граждани ще ли разносят в годината толкози пари за училища? И сетне виж дето има богати и разумни хора как провождат пари за помощ на училищата? Ето днес приях едно писмо, с което пише един наш родолюбив българин от Влашко, който проважда 10 000 гроша помощ за училището ни. Тези пари нели са, за да ся учи твоето, моето момче?

Димо чорбаджи. Десят хиляди ли? Че до кого ги проважда?

Боян. Той ги проводил до дяда Събя. Добре ми доде наум, да отида да го намеря, че да ги зема, защото ще плащаме на учителите. Виж ти не изваждай сина си от училището, не! Прощавай! *(Отива си.)*

Димо чорбаджи. Със здравие *(на себе си хоратува)*. Ето келепир... Десят хиляди гроша!... Не е малко пара. Челяк да може да ги тури на ръка... не е зла работа. *(Вика високо.)* Гочо! Гочо!

ЯВЛЕНИЕ VI

Димо чорбаджи и Гочю

Гочю *(пристигва със скорост)*. Що е, господарю?

Димо чорбаджи. Скоро да отидеш у дяда Събеви, че да му кажиш как школският епитроп Боян ще доди да му иска десеттях хиляди гроша, дето дошли помощ за училището, сакън да не му ги дава, доде не ся намери с мене, зере сетне не знам!

Гочю. Твърде добре, господарю. *(Тръгва.)*

Димо чорбаджи. Скоро!... Ето и аз ида. *(Отива.)*

ДЕЙСТВИЕ II

ЯВЛЕНИЕ I

Стоян, Мирчю

Стоян. Как е, побратиме! Можеш ли да придумаш баща си, за да ти остави да следваш занапред уроците си?

Мирчю. Не, брате, не можах! Освен що аз му говорих толкози за ползата от учението, още и подканях г-на Бояна, школския ни епитроп, да ми докаже как, ако ми остави занапред да ходя на училището, ще направя голямо добро на сина си, а ако ли ми извади, то и сам бог ще се разсърди на това: но не се надявам да се предума.

Стоян. То си знае, защото тебе баща ти по-добре ще слуша даскал Цоня, отколкото Бояна, който иска да защитава сегашното учение.

Мирчю. Отистина! Ето той прибра веќе всичките ни книги, затвори ги в сандъка и веќе утре ще ми даде на мастора. Толкоз плаках, хуках напредя му, но никак не можах да го омилостивя. Ах! Що не ми е дал господ син на един разумен баща, който да оценява що-годе учението, както ще е твойт баща!

Стоян. Ей, приятелю мой! Ако всичките граждани би били като твойт баща, то нито училища, нито учители щяхме да имаме, но една килия с един даскал Цоня. Хвала и благодарение на тези ученолюбиви наши граждани, които благоизволили да съставят учебни заведения в града ни, та да се учат сиромашките дечица. С това тий стават причина за народното ни просвещение. Бог да ги възмезди тисязи години!

Мирчю. Добре казвате, тези благоразумни чловеци, които се стараят непрестанно за поддържанието на училищата ни, заслужават голяма почет, и тяхната слава ще бъде вечна: защото тии като познаха, че благополучието на един народ се състои във възпитанието на бедните дечица, които са самата бъдещна надежда на нашата народност.

Стоян. Днес, любезний ми, нашият български народ няма от никого и от нигде ни една полза освен от благоразумните и родолюбиви наши граждани. Уверявам тя, че тии биха направили много по-добри постъпки към народното ни просвещение, ако не биха срещнали големи спънки от страната на някои чернодушни чловеци, които, като искат да гонят учението, развалят всяко едно съгласие, що гледа за доброто на народа, с намерение да не би светът да си отвори очите и да открие черното було, с което тии гледат да го заслепяват, за да извършват свободно зверските си намерения, сиреч: да грабят, да късат и да събличат сиромашията! Но нека знаят тези черни души, че днес се намираме в благотворния и ясният девятнаесетий век, в когото се откриват всичките злоупотребления на такивато със зверска душа хора.

Мирчю. То ще рече, че злополучието и бедността на един народ, като нашият, произхождат от злите намерения на такивато гонители, тъй както неговото благополучие и доброденствие зависят от добрата воля на родолюбивите граждани. Следователно и нашият народ, за да бъде днес покрусан и поритнат от други народи, причина са тези безбожници: безбожници, думам, защото у тях няма ни бога, ни вяра, ни народност, ни чест: всичко произхожда от тяхното невежество и неученост. О, учение! О, народност!

ЯВЛЕНИЕ II

Димо чорбаджи, дядо Съби, Мирчю, Стоян (появяват се Димо чорбаджи и дядо Съби с пръчка).

Димо чорбаджи. Какво сте зели вие тука да приказвате. Недейте вървя на мастора, че... ще ви кажа аз на вас едно учение!... Хайде, махвайте се от тука, зере... Хъ!!

Стоян и Мирчо ся дръпват малко назад.
Димо чорбаджи и дядо Съби отиват да седнат на столове.

Дядо Съби. Ох! Да си поседним малко. (Поизпъча ся.)

Димо чорбаджи (сяда и сърдито дума). Зели да приказват кой какъв бил, кой що правял; като че светът на тях останал да го оправят. Пуста пръчка!

Дядо Съби (подпитва, като че не дочува). Кое каж? (И почивърква си ухото.)

Димо чорбаджи. За тези ти думам (и показва Мирча, Стояна, които си тръгват).

ЯВЛЕНИЕ III

Димо чорбаджи, дядо Съби

Дядо Съби. Хъ! Тия са от нинешните, я! (По-гледва еднѣж подире им с презрение и ся възвива към Дима.) Тии са то, дето разбъркват света, ама кабахатът е у вас, че ги оставяте да стават таквизи!... (Клати си главата.)

Димо чорбаджи. Защо думаш тъй? Кабахатът е у онези, дето са станали себѣб да подигнат тези школи, да докарат никакви даскали, да ги изваждат от глава. Токо рекли: учение, народност!

Дядо Съби. Кое каж? (И подава си ухото.)

Димо чорбаджи. Е!! Ама и ти не чуваш. Учение ти думам, народност. (Вика на ухото му.)

Дядо Съби. Е! То учение как да е, ами народност какво ще рече?

Димо чорбаджи. Какво ще е. Демек то, дето искат сега български владици. Хич да бъде работа ли е? От циганин кадия ако бива, и от българин владика ще бъде.

Дядо Съби. Ами и друго има. Как му казват?... Речи го де... Хар... Хархарията ли е, какво е? То какво ще рече?

Димо чорбаджи. Не е хархарията, ами нерхарията, демек българска патрика. Работи, дето откакто свят светува не са нито ставали, нито пък чували, се-

га нашите аджаба ще ги сторят; български владици ще правят, яма с тяхната педа тикви ще ся продават, не!

Дядо Съби. От тикви ли каж ще направят български владици? Хъ! Хъ! Хъ! Глядай ум!

Димо чорбаджи. Отистина, дядо Събе, ти си оглушал. То остави тия; ние нашата си да видим. Дето доде за школата помощ 10 000 гроша у тебе ли са?

Дядо Съби. Хъ! У мене са. Утре ще ги дам на школските питропи. И тези пари ще отидат напразно я! Ама до мене дошли, аз да им ги дам, че какво щат да ги правят.

Димо чорбаджи. Не! Не ги давай! За какво? За добрини ли? Дай ги ти тях на мене, да ги провода на Цариград до деспотя да си плати там, дето има да дава, че да дойде тука; зере чърквата ни стои без владика. Ама гърк бил; той и днес, и утре сѣ гърк ще бъде: с време още тъй отредил бог; то там никой не може се намеси. Хайде върви да ми ги дадеш.

Дядо Съби. Парите ли искаш? Ама сетне да не ми болят главата, зере тази пара е чужда, хъ!!!

Димо чорбаджи. Аз като съм, ти не бой ся. Утре като дойде владиката, той на всичките ще затули устата. Бе, дядо Събе, нели е грехота да стоим без владика. Толкоз грях! Кой ще ни го измоли? Ти глядай за душа ти полза да има.

ЯВЛЕНИЕ IV

Димо чорбаджи, дядо Съби, Гочю, чорбаджиев писар.
Гочю ся задава с едно писмо в ръка.

Димо чорбаджи. Какво е то, Гочю?

Гочю. Едно писмо, господарю, има за вас (подава му го).

Димо чорбаджи (зема писмото, разпечатва го и дума). Я прочети го да видим какво писва.

Гочю (прочита писмото).

„Села Драгоево, август 6, год. 1861.

Почтеннейший господине Димо Хапльовлу во град!

След като попитаме за безценното нам ваше здравие, умолявате ся от страната на всичките селяни да сторите добре и да ни известите за нашата селска работа.

която бяхте появили отгоре си да вършите, какво стана и ще ли ся свърши скоро, или не, за да знаем. В тези ви поздравяваме покорно, и сме: Ваши раби.“

Димо чорбаджи (*дума на себе си*). Хъ! Вашата работа ще ся свърши; ама пари няма. (*Високо.*) Я земи, Гочо, да им пишеш едно писмо.

Гочю (*сяда на масата, зема книга и дума*). Какво ще им пиша?

Димо чорбаджи. Пиши: „Почтени селяне! Писмото ви от 6-ого приях и ся зарадовах за доброто ви здравие. Вашата работа ще ся свърши, илля веляким! трябва да сберете селски до 2000 гроша, за да проводите; защо че тази работа без пари не ся върши. Защото трябва тази работа да ся свърши с владиката в Цариград, за то колкото жито имате да му давате, и не рачихте да му го дадете, парите му да проводите до мене, за да му ги пратя до Цариград, аче тогази ся надявам и той да помогне на вашата селска работа. Тъй ви поздравявам и оставам ваш.“

Гочо прочита писмото и му го дава да ся подпише.

Чорбаджийт (*става и отива до масата да подпише писмото: „Аз Димо Хаплиовлу“ и дума на Гоча*): Иди им занеси писмото, че скоро ела. (*Сяда пак на стола си, и дума на дядо*.) Не рачат да дават жито на владиката, ама виж сега как ги докарах наместо жито да плащат пари? Да ся научат клятите синове да не му дават с време!

Дядо Съби (*пита го*). За кое каж? За парите ли?

Димо чорбаджи. За селяните, за селяните, дето не рачат да дават жито на владиката.

Дядо Съби. Ами нели ги е страх да ги оформе са, че сетне цяло село като умрат, черни да почернеят като кюмюр!

Димо чорбаджи. Ей, дядо Събе, сега светът такъва стана ще. Нито владика познават, нито пък от афорезмо земат; ама господ ще ли ги остави... Тяжко им и горко... на онзи свят!

* Обаче.

ЯВЛЕНИЕ V

Димо чорбаджи, даскал Цони, дядо Съби

Даскал Цони (*с една голяма книга под мишницата*). Ето, кир Димо... аз си зех книгата. Слушай сега даскала си Цоня (*Отваря книгата и сяда.*) какво четение четел! (*Турга си очилата.*)

Димо чорбаджи (*наднича на книгата*). Бей! Тя с червени слова ба, даскале. Таз е хасъл книга, дето думаш ти, хъ?

Дядо Съби (*миджа и наднича*). Какво е туй (*мърда си главата*)? Апостол ли е, или вангели?

Даскал Цони. Ще видиш сега какво е!

Дядо Съби. Кое каж?

Димо чорбаджи (*на ухо му*). Слушай сега, ще четел!

Даскал Цони (*чете*).

«Блаженъ мужъ, иже не иде на советъ нечестивыхъ, и на пути грешныхъ не ста, и на седалище губителей не сяде: но е законъ Господни вола егъ, и е законъ егъ поучить са день и ношь».

Дядо Съби. Туй, дето в черква четат (*прекръстя ся*). Ох! Господи помилуй!

Димо чорбаджи. Де сега го изтълкувай пък на просто, да тя видим.

Даскал Цони. На просто ли да ти го изтълкувам? Слушай! Блаженъ мужъ ще рече: блажен муж, демек... мазин мъж. Иже не иде на советъ нечестивыхъ, иже не иде ще каже: не иде... на хесапа на бога, хъ!... На советъ, ще рече: на божий съвет; а пък нечестивыхъ, демек... защото е дявол нечестив... разумяваш ли?..

Димо чорбаджи. Хъ!! То ще рече, че онзи, дето блажи в пост, е дявол нечестив. Нели тъй?

Даскал Цони. Не! Ами на второ пришествие!... Когато бог ще направи совет, демек... събор с ангелите и архангелите, за да изпитва грешните, че онзи, който яде мазно сряда, пятък, или в пост, той няма да излезе на совета, ами... като дявол нечестив ще отиде при дяволите, демек: в тъмата. Хъ!! Сетне... и на пути грешныхъ не ста, и на пути ще рече... и ще ся изпути... от голяма сакънтя! Грешныхъ. Демек: защото бил много грешен, не ста... за много неща, демек: лошеви работи, дето свършил през живота си!...

Димо чорбаджи (на дядо Събя). Чуваш ли какво дума даскалът? Тяжко и горко на онези, дето блажат в пост!

Дядо Съби. Кое каж? През пости ли ся четяло туй?

Димо чорбаджи (вика на ухо му): Не е! Не е! Дето ядат мазно, за тях казва: на онзи свят ще идат право в тъмата.

Дядо Съби. Тъмната ли?... (Прекръства ся.) Ох! Боже, прости ни!... (Въздиша.) Страшно място. Аз... през живота си таквози нещо не знам. Господ мя е упазил... Не съм ся смърсявал.

Даскал Цони (дига си очилата и затваря книгата). Не си ся смърсявал зер, защото не отбираш от сегашното учение. Я да отбираш, че виж как ще забравиш поста си.

Дядо Съби. Хъ, хъ! Не съм забравял никоги. Аз... сѣ си помня.

Димо чорбаджи. Той не дочува май бия. Даскале, гледам сега дето искат да държат сегашното учение, речи по-млогото карат на ряд: не ти гледат нито сряда, нито пятък.

Даскал Цони. Ами аз що ти казвам: сегашното учение е еретическо. И да знаш с туй учение нам християнлъкът ни ще ся погуби, ако вие, чорбаджиите, не станете на крак да изпъдите тези нечестиви даскали, дето дошли в града ни да лъстят света с еретическите си книги. Ах! Да съм един чорбаджия, че аз знам какво ще правя.

Димо чорбаджи. Че какво ще правиш ба, даскале?

Даскал Цони. Какво ли? Хъ... Отивам на школото, изръгвам всичките даскали и затварям школото.

Димо чорбаджи. Добре, ами толкози деца как мож ги остави тъй? Сѣ трябва да има един, дето да ги залъгва.

Даскал Цони. Хъ! Зел си да мислиш! Тука стар даскал няма ли?... Ето мя!

Димо чорбаджи. Ей! Даскал Цоне! Аз то отколе мисля да го направя, ама не ще може, защото общите пари са в ръцете на епитропите; пък тии всичките са от сегашните млади, че... Ами... То сега му е ря-

да: тии по тези дни имат голяма сакънтия за пари, пък даскалите им вървят да си искат хака. Сега дошли от Влашко 10 000 гроша, че с тях думат да им позаплатят. Пък тези пари, 10 000 гроша, са проводени до дяда Събя; затуй аз го повиках да му ги зема, че сетне ако намерят, да платят на даскалите си.

Даскал Цони. Ами тези пари сетне на кого ще ги дадеш? На черквата ли?

Димо чорбаджи. Не! Думам да ги проводя в Цариград до деспотя, за да ги прати там, дето има да дава, че да си доди тука; зере стига толкоз време сме стояли без владика.

Даскал Цони. Хъ! Е туй... добре си го намислил! Ама гледай от тези парици дано остане и за стария даскал... Знаш я! (Става да си отиде.)

Димо чорбаджи. То е моя работа: ще видя веке как ще направя.

ЯВЛЕНИЕ VI

Димо чорбаджи, Гочо, дядо Съби

Гочо (доходя и ся застоява с кръстосани ръце пред господаря си).

Димо чорбаджи. Даде ли, Гочо, писмото на селяните?

Гочо. Дадох го, господарю.

Димо чорбаджи. Сега иди с дяда Събя у тях да ти даде 10 000 гроша, че ми ги донеси тука. (Възвива ся на дядо Съби и дума на ухо му.) Хайде, дядо Събя, да идеш да дадеш на момчето парите, че утре ще ги проводя с пощата в Цариград до деспотя. (Уловява го за мишницата и го дига.)

Дядо Съби. Бе, кир Димо, тези пари... ама сетне, ако ги търсят, ти ще даваш чувана; зере тези пари са, казах ти я, школски.

Димо чорбаджи. Не бой ся, ти дай парите на мене, че аз ща стоя насреща им. (Дума на себе си.) Да им дръпна аз тям един зъб, че сетне, ако намерят, нека земат. (И ся смее под мустаци.)

Гочо (отива с дядо Събя).

Димо чорбаджи (остава сам си и смята). От

селото има 2000 и за житото да дадат 3000 стават 5000, и от дяда Събя 10 000 са 15 000; пътях да про-
водя на владиката, десетях на мене стигат.

ЯВЛЕНИЕ VII

Димо чорбаджи и Гочо

Гочо *(доходя с една руна пари, оставя ги на масата и дума)*. Ето, господарьо, тези са парите от дяда Събя. Аз ще ви ся моля, господарьо, да ми дадете малко харачлък! Защото ето пет години откак ви слугувам, а не сте ми плащали никак за хака. Думате ми всякоги как нямате пари: ето барим сега имате я!

Димо чорбаджи *(разсърден)*. Хайде махвай ся от тук. *(Удари му една плесница и му дума.)* На тебе пари!

Гочо *(отива си намусен)*.

Димо чорбаджи *(зема парите; тупка си ги и дума)*. Ох! Сё желтички, аз да си ги скрия тях, че ако намерят, нека дават за школе: аз сина си зех от школото. Сега нямам нито дете, нито коте да ся учи: който си има дете, нека си заплаща.

ЯВЛЕНИЕ VIII

Димо чорбаджи и Боян

Боян. Господин Димо! Дето си зел от дяда Събя 10 000 гроша, проводени за училището, да ги дадеш, че ще плащаме на учителите.

Димо чорбаджи. У мене няма таквизи пари. До когото са ги проводили, от того да ги търсят; аз не съм виждал пари.

Боян. Как? Аз ги исках от дяда Събя, а той ми каза, че на тебе ги дал и че ти ще отговаряш за тези пари.

Димо чорбаджи. У мене няма пари, ти казвам. Хайде махвай ся от тука.

Боян. Аз няма да ся махвам, не! Парите искам.

Аз не ща ти оставя да ги изядеш, както изяде предишните 2000 гроша школски пари, не!

Димо чорбаджи. Няма ли да ся махваш? *(Ударя един шамар на Бояна: той го уловява за ръцете и го замахва настрана. Чорбаджия пада, а Боян грабва парите и ся махва.)*

Димо чорбаджи *(става и извиква)*. Бре парите отидоха! *(Тръгва да го гони.)*

ДЕЙСТВИЕ III

ЯВЛЕНИЕ I

Мирчо, Боян, Стоян

Мирчо. О! Господине Бояне, аз вас търся, за да ви питам какво направихте с баща ми, дали ви послуша?

Боян. Господинчо! Тебе баща ти не само иска тебе да извади от училището, но иска и самото училище да затвори, ама проста му е работата: светът сега не е на неговия ум.

Стоян (начумерено). Да затвори училището ли? Че то училище не ся пита от него, не! Той с време, когато бил даскал Цони, тогаз му минувала думата, но сега, като бъде за училището, конят му не може игра, не! Защото...

Мирчо. Този ум... може да му го е дал даскал Цони; защото, като бъде за училище, той сѐ на него ся допитва и той го направи да умрази сегашното учение.

Боян (на Мирча). Той не може по сега да борави, като бъде за училището, защото, слава богу, имаме в града си хора, които веќе са опознали доброто и желаят просвещението на народа ни. Само зле е за тебе, че той ще стане причина да останеш сляп на света.

Мирчо (нажалено). Ах! Господине Бояне, не знам какво да правя с този си баща.

Стоян (на Мирча). Какво ще правиш? Аз да съм на тебе, оставям го и отивам при някой добър човек, слугувам му, че пак ходвам на училището.

Боян (на Стояна). То не може да бъде, защото кой ще го приемне в къщата си. То бива да е някое си-

ромашко момче, дето да няма баща му с какво да го храни, че тогази всякой го приема.

Мирчо. Ах! Язык за мене злосчастний!

Стоян. Язык, брате, аз тя съжелявам!

ЯВЛЕНИЕ II

Даскал Цони, Мирчо, Стоян, Боян

Даскал Цони (ухилено). Добър ви ден, момчета! Какво ся сприказвате?

Боян. Дал ти бог добро, даскал Цони! Как е работата? ... Приказваш ли с чорбаджията?

Даскал Цони. Чорбаджията... ся сърди, и... май му ся иска да затваря школото; защото гледа, че учението на сегашните даскали май не му ся харесва.

Боян. Отистина, даскал Цони, аз съм школский епитроп, ама и на мене май не ся харесва учението им: нам що ми прилича на еретическо.

Мирчо и Стоян ся смеят настрана и ся поизгледоват.

Даскал Цони (с гордост). Еретическо бе, брате! Виж как му си отбрал и ти. Аз то думам на чорбаджията я, учението на сегашните даскали е еретическо, и с туй учение тий гледат вярата ни да погубят, защото... то е дяволско учение. Помисли си малко, откакто туй поразно учение е излязло, оттогази и господ си дигна берекетя от нас. Де едно време, аз като учах децата, брашното беше шест пари оката, пък сега... знаш я! Сиромасите гладни оставят...

Боян. Тъй зер, право казваш.

Стоян. Ами сега, даскал Цоне, ще ли затворят школото?

Даскал Цони. Не! Не ще ся затвори, ами думата е за даскалите ви. Чорбаджията каза, как ще земите общите пари, та не ще остави да им ся заплати хакът, и тъй тии, като не им ся заплати, сами ще ся махнат.

Стоян. Ами ние, учениците, какво ще правим сетне без даскали?

Даскал Цони (усмихва ся). Хъ! Какво ще пра-

вите. Старий даскал да е жив: той ще ви научи на християнско учение, синко! Вие сте глупави, още не можете позна кое е доброто учение. Аз да захвана да ви уча, че да видите учение какво бива.

Мирчо. Ами мене като не ще баща ми да мя остави вече да ходя на школото, какво ще правя? И аз искам да ся уча на твоя милост.

Даскал Цони. На моя милост ли? Не бой ся, синко! Аз като захвана да уча, тебе баща ти ще тя остави барим две годинки още да походиш, та да ся понаучиш на православно учение.

Мирчо. Ей! Тъй като е, радвам ся.

Даскал Цони. Ей! Вие синцана ще ся радвате, ама дано дадеше господ ум и разум на нашите граждани, та да измахнат тези еретически даскали, че... сетне лесно.

Стоян. Ама, даскал Цоне, какво ще захванеш да ни учиш? Граматика ще ли ни учиш?

Даскал Цони. Не е граматика, ама граматикъ; аз... го зная, ама то не бива, защото е еленско... грехота е...

Мирчо. Ами риторика ще ли ни учиш?

Даскал Цони. Какво?

Мирчо. Риторика, риторика!

Даскал Цони. Риторика ли?... То... не е хубаво нещо... То... нели е, дето му думат Соломоники? Сто дяволи те сбират! (Мирчо, Стоян, Боян ся смеят.) Е! Да ида аз да видя какво направи чорбаджията. Да ли тури работата наряд. (Отива си.)

Боян. Със здравие, даскал Цоне. Виж ти, научи ся, че да ни обадиш.

Мирчо. Нека отида и аз да чуя какво ще приказват. (Отива си.)

ЯВЛЕНИЕ III

Гочо, Стоян, Боян

Гочо. Господине Бояне! Вие сте грабнали пари от господаря ми, та мя проводи, за да ви кажа да му ги дадете с добро, или ако не, ще ги земе със зло и сетне ще ставате много пишман!

Боян. Да прощава той! На тях пари той няма смесия, не! Тии са училищни пари и ще ся дават на учителите. Ти му кажи как старото време ся мина и той, ако иска както преди тъй и сега да яде общи пари, да не ся надее; защото хората сега не са будали, а разбират веќе чорбаджийските хитрости и лукавщини. Какво ще да прави, той нито пари ще земе от мене, нито пък може да ми стори нещо: аз не ся плаша от зайчи тропни, не!

Гочо. Добре, господине, но той ся е разсърдил до толкова, щото иска да отива на конака, за да ви клевети пред правителството.

Боян. Нека отиде, дето ще. Неговите клевети днес не минуват веќе, не.

Стоян (на Гоча). О! Колко бил чернодушен господарят ти! Да иска да яде школски пари, с които ще ся учат бедните дечица, че като не му ги оставят, да иска още да клевети хората! Той е за убивание!

Гочо. Ей, господине мой, какви зная аз... какви!... Неговите са за неизказвание. На колкома той с клеветите си изгори душицата! На колкома е изядал парите! Колкома е съблачал и затварял в тъмница! То!... Един господ знае.

Боян (на Гоча). Зная аз неговите злоупотребления и грабителства, но тия времена ся минаха и днес той... не може веќе; защото той днес няма онова чорбаджийско влияние, не!

Гочо. Как не! Господине! Ето аз, който му съм слуга, имам да земам от пят години насам 8000 гроша за хак, че кога му поискам пари, зема да мя бърхти и не ми дава ни пара; ами гледа да ми изяде хака. О! Господине, кога на мене прави тъй, ами какво остава за другите?

Боян. Да, но той го прави днес само на които са глупави и на които му са слуги. Ама на които му познават зверските намерения и знаят да му изваждат наяве всичките злини и лукавщини, на тях не може му игра конят: защото тии като по-учени и понятни от сегашния вървеж на работите, с тях той не може излезе на глава, дето и да е. Ето той от толкоз време насам ся мъчи да затвори училището ни, но не може и не ще може никоги.

Стоян. О! Докоги нашый народ ще тегли от тия изедници и гонители на народното ни просвещение.

ЯВЛЕНИЕ IV

Даскал Цони, Мирчо, Боян, Стоян, Гочо

Даскал Цони и Мирчо застояват ся настрана, като да не виждат другите.

Мирчо. Че как стана тази работа? Аз не можах да отбера.

Даскал Цони. Как ще стане! Дошъл един питруп ли? Какъв дявол, и грабнал парите, хайде!

Мирчо. Че кой ще е той? Чудна работа! Да грабне парите!

Даскал Цони. Остави, дето грабнал парите, ами той нели ръкнал баща ти, че като паднал, изкълчил си ръката.

Мирчо. Сега на баща ми ръка му изкълчена ли е?

Даскал Цони. Изкълчена е, ами какво!

Боян. Какво е то ба, даскал Цоне?

Даскал Цони (*обръща ся изеднѣж*). Ей! Вне тука ли сте били? Аз пък сякам сал двама сме. Е!... Няма нищо!

Боян. Няма, няма! Глядай си работата.

Стоян. О! Даскал Цоне! Как е работата-ти? (*На Мирча ниско*). Как е? ... Научи ли ся?

Мирчо. Даскалът ще ни прикаже сега как е.

Даскал Цони (*тяжко*). Работата е на ряд! Чорбаджията сполучил добре и зел школските пари: ил-ле! ... Нам кой проклят дявол дошъл и грабнал парите от чорбаджията!

Боян. Глядай, глядай! ... Че кой може да е бил този?

Даскал Цони. Чорт да го знае! ... Питроп ли бил? Какъв поразия!

Гочо (*на Бояна*). Аз трябва да си отида, и какво да му кажа?

Боян. Ще му кажеш то, дето чу.

Гочо. Добре. (*Отива си*.)

Даскал Цони. Какво ще казва той?

Боян. Няма нищо! ... За алъш-вериш работа.

Стоян. Ами сега, даскал Цоне, парите като грабнаха, нашта работа как ще стане? Зере стига толкоз! ... Тряба да захванеш веке да ни учиш, за да не ся маеме.

РАЙНА КНЯГИНЯ

ДРАМА В ПЕТ ДЕЙСТВИЯ